

5. Germain C., 1993. *Évolution de l'enseignement des langues : 5000 ans d'histoire*, Paris: CLÉ International.
6. Jaworska, M.-B., 1921. *Nauka języka francuskiego dla szkół żeńskich*. Część II., Lwów: Księgarnia Naukowa.
7. Mellerowicz, K., 1921. *Premières leçons de français*. Varsovie : Gebethner et Wolff éditeurs.
8. Czerny, S., 1937. *Les aventures de Polo*. Premier livre de français, Lwów : Książnica-Atlas.
9. Ciesielska-Borkowska, S., 1930. *Język francuski: Zarys metodyczno-dydaktyczny*, Lwów : Książnica-Atlas.
10. Des Loges, S., 1934. *Nauka języka francuskiego w 1 półroczu 1 klasy nowego gimnazjum w roku przejściowym 1933/34*, Warszawa: Neofilolog.
11. *Plany Naukowe Szkoły Wydziałowej Męskiej i szkół wydziałowych żeńskich 3-, 5- i 6-klasowych*, 1896, Lwów.
12. *Program nauki (tymczasowy) w państwowym gimnazjum ogólnokształcącym z polskim językiem nauczania*, 1937, Lwów: Państwowe wydawnictwo książek szkolnych we Lwowie.
13. *Spis podręczników szkolnych dozwolonych do użytku w gimnazjum ogólnokształcącym*, 1939, Lwów: Państwowe wydawnictwo książek szkolnych we Lwowie.
14. Cieślińska, O., 1937. *Les Français de nos jours*. Podręcznik do nauki języka francuskiego dla IV klasy gimnazjalnej, Lwów: Druk Jana Zydaczewskiego.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-29-26-37>
УДК 37.014.3(477)"192"

Ковальчук Геннадій Петрович,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки та управління навчальним закладом
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9233-4128>
kovgena1@gmail.com

Гуска Михайло Богданович,

кандидат наук із фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри спорту і спортивних ігор,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7068-5493>
huska.m@ukr.net

**РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ
У 20-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ**

Анотація. У статті охарактеризовано суспільно-політичні та педагогічні процеси реформування управління освітою в Україні у 20 роках ХХ століття. На основі аналізу досліджень і публікацій щодо історії української освіти та питання управління навчальними закладами в контексті історії педагогічної науки та

системи освіти автором обґрунтовано необхідність дослідження проблеми управління освітою зазначеного періоду, розвитку теорії і практики внутрішнього шкільного управління.

Проаналізовано особливості процесу управління із встановленням Радянської влади на території України, які супроводжувалися радикальними змінами суспільного, соціально-економічного й політичного характеру, що зумовили відповідні зміни в її освітньому просторі. Водночас зазначено, що основна увага Народного комісаріату освіти та його органів управління на місцях була спрямована насамперед на ліквідацію безпритульності дітей, оскільки період 20-х років характеризується стихійним зростанням числа дитбудинків, які стали місцем захисту та забезпечення знедолених дітей-сиріт та напівсиріт, тому в цих закладах перевага надавалася не стільки шкільному навчанню, скільки соціальному забезпеченню та вихованню. Згодом, зіставляючи динаміку розвитку закладів соціального виховання, у статті показано, що із процесом відбудови народного господарства і стабілізації соціально-політичного становища в країні спостерігалось розгалуження мережі шкіл та скорочення кількості дитячих будинків.

У статті показано, що з 1922 року на основі циркуляру ЦК РКП (б) «Про зв'язок партійних організацій з органами народної освіти» (1921) та системи заходів Наркомосу УРСР проведено низку організаційних змін щодо поліпшення методів керівництва народною освітою, що передбачало постійний зв'язок партійних організацій із відділами відділи народної освіти й політпросвіти, персональну відповідальність керівників за організацію навчально-виховної роботи в школах усіх ступенів, налагодження інспектування шкіл, залучення працівників освіти до активної участі в соціалістичному будівництві, посилення контролю над школами й роботою вчителів. Відзначено діяльність органів управління освітою України в виконанні роботи щодо запровадження загального обов'язкового початкового навчання та українізації школи. Саме в цей період була також сформована ієрархічна структура управління освітою: Народний Комісаріат Освіти, обласні та районні органи управління освітою; встановлено штати при відділі народної освіти: завідуючий відділом, секретар, завідуючий шкільним підвідділом, завідуючий дошкільним підвідділом, завідуючий позашкільним підвідділом, завідуючий статистичним підвідділом, завідуючий господарською частиною, діловод, реєстратор, друкарка, кур'єр. Управління діяльністю закладу освіти здійснювали директор, заступник директора школи з навчально-виховної роботи. Розкрито суттєві зміни, які відбувалися й у політиці влади й Наркомосу щодо вчительства України, суть яких полягала в підготовці нових кадрів педагогічного персоналу в системі середніх та вищих педагогічних закладів, вищих 3-річних педагогічних курсів. Водночас автор наголошує, що наприкінці 20-х років ХХ ст. відбувався також процес уніфікації освітньої системи РРФСР та УРСР.

У статті зазначається, що система управління освітою цього періоду була на стадії формування, оскільки теорія внутрішнього шкільного керівництва й контролю не знайшла свого обґрунтування в наукових дослідженнях, а ідеї щодо реформування школи набували подальшого ідеологічного й політичного забарвлення на основі класового підходу. Проте використання вітчизняного історичного досвіду в практичній площині реформування галузі освіти в сучасній Україні є підґрунтям для розроблення сучасних технологій системи державного управління освітою.

Ключові слова: реформування освіти; система управління; органи народної освіти; загальноосвітній навчальний заклад; народний комісаріат освіти; керівництво освітою; українські школи.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Процес реформування сучасної школи України поставив перед педагогікою складні проблеми. Умовою розв'язання їх дослідниками є осмислення і використання в практиці досвіду минулого з погляду сьогодення. Однією з важливих складників педагогічної науки і практики є управління педагогічними системами. У зв'язку з докорінними змінами в соціально-освітньому просторі України відбувається процес формування цілісної теорії управління навчальними закладами, що відповідає новій педагогічній парадигмі. Але будь-які реформи та трансформації повинні враховувати попередній досвід, здобутки, прогресивні ідеї, щоби не повторювати прорахунків і помилок, яких припустилися. Тому актуальним є аналіз та узагальнення особливостей розвитку теорії і практики управління на різних історичних етапах розвитку освіти. Зважаючи на це, назрілим є вивчення й узагальнення досвіду 20-х років ХХ ст., які відзначалися інтенсивним творенням національної освіти взагалі й управління нею зокрема. Якраз у цей час у громадсько-політичному й культурно-освітньому житті України помітним і суттєвим явищем стала політика українізації. Партія комуністів і радянський уряд декларували, що основною метою цієї політики є сприяння розвитку освіти, культур і мов національностей, що була спрямована на те, щоби створити на міжнародній арені враження гармонійного і вільного розвитку радянських республік у складі СРСР, залучити на свій бік національну інтелігенцію через поширення ідей плюралізму в галузі освіти, культури, певної децентралізації на сферу національних відносин [1, с. 372].

Саме тому дослідження проблеми реформування системи управління освітою у 20-х роках ХХ століття потребує глибокого вивчення його особливостей, що є актуальним і педагогічно доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання історії української освіти першої половини ХХ століття досліджували М. Антоненко, Л. Березівська, А. Бондар, А. Бубнов, М. Грищенко, Н. Дічек, М. Євтух, В. Кравець, Т. Куліш, В. Курило, Л. Пироженко, Я. Ряппо, С. Сірополко, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко, Г. Ясницький та ін. Проблеми управління навчальними закладами в контексті історії розвитку педагогічної науки та системи освіти вивчали Є. Березняк, В. Бондар, І. Буєва, Н. Гупан, М. Дарманський, Б. Кобзар, В. Курило, В. Маслов, В. Пікельна, О. Поветун, В. Пуцов, Е. Соф'янец, В. Сухомлинський, Є. Хриков, О. Шевченко, А. Черниш, В. Шакурова та ін. Проте проблема дослідження системи управління освітою у 20-х роках ХХ століття, розвитку теорії внутрішнього шкільного управління в Україні потребує подальшого вивчення.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є вивчення та узагальнення тенденцій розвитку теорії і практики управління освітою протягом вказаного періоду та значення історичного досвіду для сучасного етапу реформування української школи.

Завдання статті:

1. Дослідити питання розвитку та управління навчальним закладом у контексті історії педагогічної науки;

2. Проаналізувати передумови розвитку теорії і практики внутрішнього шкільного управління цього періоду;
3. Визначити заходи щодо поліпшення методів керівництва народною освітою та підготовки педагогічних кадрів;
4. Розкрити тенденції реформування системи управління освітою в Україні у 20-х роках ХХ століття.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

У 1920 році разом із встановленням Радянської влади на території України відбувалися радикальні зміни суспільного, соціально-економічного й політичного характеру, що зумовило відповідні зміни в її освітньому просторі. Тому постало питання формування державних органів управління, яке здійснювалося через Ради. Так, у лютому Президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК) ухвалила постанову про скасування Всеукраїнського ревкому і створили сім наркоматів, у тому числі й Наркомат освіти, комісаром якого було призначено Г.Ф.Гринька. До функцій Народного комісаріату освіти в ті роки входило керівництво соціальним вихованням, професійною й політичною освітою, театрами, музеями, архівами, видавничими та науковими справами. Провідниками політики Наркомпросу УРСР на території губерній були відділи народної освіти губвиконкомів.

Відповідно до постанови Народного комісаріату освіти УСРР від 4 липня 1920 року «Про запровадження в життя єдиної трудової школи» на базі дореволюційних гімназій, міністерських і церковно-парафіяльних загальноосвітніх шкіл утворювалися чотирирічні й семирічні трудові школи. У 1920 році в Україні діяло майже 22 тисячі шкіл, які охоплювали 2250 тис. дітей. Майже в половині шкіл діти навчалися рідною мовою (до революції не було жодної державної української школи) [2, с. 28–29].

Період 20-х років ХХ століття характеризується стихійним зростанням числа дитбудинків, які стали місцем захисту та забезпечення безпомічних та знедолених дітей-сиріт та напівсиріт. Основна увага Народного комісаріату освіти та його органів на місцях була спрямована насамперед на ліквідацію безпритульності дітей, тому перевага надавалася не стільки шкільному навчання, скільки соціальному забезпеченню та вихованню. Основними закладами соціального виховання на той час були дитячий будинок, дитячий садок, трудова школа.

Таблиця 1

Динаміка мережі дитбудинків України розвивалася у такий спосіб

Рік	Кількість дитбудинків	Кількість дітей
Початок 1921 р.	600	39 000
Кінець 1921 р.	806	48 900
Кінець 1921 р.	1 844	98 890
1923	1 928	114 000
1924	1 056	82 000
1925	751	70 000
1926	590	59 000
1927	411	48 000

Кульмінаційний пункт цього зростання – 1923 рік, після чого настає стабілізація й за нею послідовне скорочення [7, с. 51].

Зворотний процес відбувався в розвитку мережі трудових шкіл, яка у зв'язку із

голодом і розрухою, скороченням вчительських кадрів та кількості учнів невпинно зменшувалася до кінця 1924 року. З 1924 року починається стабілізація, а потім підйом, що завершився введенням загального навчання [7, с. 52].

Таблиця 2

Розвиток мережі трудових шкіл

Рік	Кількість шкіл	Кількість вчителів	Кількість дітей
1921	21 887	70 000	2 250 000
1922	20 579	69 943	1 724 380
1923	17 110	46 480	1 417 770
1924	15 555	43 713	1 533 930
1925	15 715	44 622	1 795 190
1926	17 632	52 890	2 105 670
1927	18 564	56 150	2 218 000

Зіставляючи динаміку цих закладів соціального виховання, ми бачимо, що із відбудовою народного господарства і стабілізацією соціально-політичного становища в країні спостерігалось зростання мережі шкіл та скорочення дитячих будинків.

Більшовицька партія із самого початку своєї діяльності в якості керівної та спрямовуючої сили в суспільстві взяла під свій контроль кадрову політику в органах управління освітою. Про це свідчить зміст циркуляру ЦК РКП (б) від 9 вересня 1921 року: «У зв'язку із завданнями, що стоять перед відділами народної освіти, місцевим партійним органам необхідно проявити уважне ставлення до кадрів комуністів, що працюють в освіті, скоротивши переміщення їх із галузі народної освіти в інші до дійсно необхідного й абсолютно неминучого мінімуму, оскільки специфічні умови роботи минулих років у стані військової боротьби спричиняли незвичайно часту заміну працівників освіти, у тому числі й керівного персоналу. Крайня бідність кадрів комуністів-спеціалістів у питаннях народної освіти примушує ЦК запропонувати губкомам приймати ці міркування до розрахунку під час їхнього перекидання, приймаючи дійові заходи до зміцнення місцевих апаратів Наркомосвіти» [4, с. 445].

4 листопада 1921 року виходить новий циркуляр ЦК РКП (б) «Про зв'язок партійних організацій з органами народної освіти», у якому було зазначено, що партійним організаціям належить звернути особливу увагу на відділи народної освіти й політпросвіти, встановити з ними постійний організаційний зв'язок. Для цього:

1. Необхідно висувати для завідування відділами народної освіти відповідальних комуністів, достатньо кваліфікованих для цієї роботи й достатньо витриманих політично.

2. Комітети партії повинні заслуховувати доповіді відділів народної освіти не менше одного разу за три місяці на своїх пленарних засіданнях, у бюро губкомів – щомісячно.

3. Звернути увагу на необхідність участі комуністів у всіх організаціях, що мають стосунок до освітніх заходів, котрими є шкільні, бібліотечні ради, комітети сприяння та ін.

4. Зобов'язати партійні комітети у своїх періодичних звітах по інстанціях сповіщати про вжиті ними заходи щодо втілення цієї директиви й щодо практичної допомоги органам Наркомосвіти на місцях [5, с. 21].

У 1922 р. Наркомос УРСР здійснив низку заходів для поліпшення методів керівництва народною освітою. За прикладом РРФСР в Україні встановлено одноособову відповідальність за організацією навчально-виховної роботи в школах усіх ступенів, налагоджено інспектування шкіл, головним завданням якого була перевірка й

узагальнення передового досвіду освітньої роботи, залучення працівників освіти до активної участі в соціалістичному будівництві, посилено контроль за школами, вузами, технікумами й роботою вчителів та професорсько-викладацьким складом [10, с. 232].

Органи радянської влади та управління освітою на місцях засновували нові українські школи або реорганізовували діючі, як правило, російські. Лише в 1922-1923 навчальному році в Україні було започатковано майже 1500 українських шкіл. У Подільській губернії на 1 січня 1922 року в загальній кількості шкіл українські школи становили 75,3 %, мішані українсько-російські школи – 13,5 %, а на 1 січня 1923 року відповідно 80,8 % і 11,6 % [9, с. 506].

У постанові Політбюро ЦК КП(б) України 6 лютого 1925 р. увага приділялася посиленню партійного керівництва органами Наркомосу. Відділи ЦК зобов'язувалися підтримувати безпосередні зв'язки з відповідними управліннями Наркомосу, але, щоби ці зв'язки не набирали характеру адміністрування, і щоб усі питання, які виносяться на Політбюро, оргбюро, секретаріат і відділи ЦК, що стосуються розвитку народної освіти, погоджувались із Наркомосом. Під час вказаної реорганізації Наркомосу збільшено штати центрального апарату і скорочено штати місцевих відділів.

З утворенням з 1923 року округів та районів постало питання про недоцільність існування губерній та переходу на триступеневу систему управління. Це питання обговорювалося на ІХ Всеукраїнському з'їзді Рад, що відбувся 5–10 травня 1925 року. За постановою цього з'їзду і ВУЦВК від 3 червня 1925 року губернії були ліквідовані, а з ними і відділи народної освіти губвиконкомів. Окружні виконкоми, створені на підставі постанови Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 7 березня 1923 року, були виконавчими й розпорядчими органами на території округів.

Інспектури народної освіти як структурні підрозділи окрвиконкомів в організаційному аспекті були самостійними установами. Так, на Поділлі вони були утворені в березні 1923 року. У своїй діяльності вони розробляли і здійснювали заходи щодо організації роботи загальноосвітніх шкіл, дошкільних і позашкільних установ, керували ліквідацією неписьменності, керували установами масової професійної освіти, культури, організовували охорону і вивчення пам'яток культури і природи [3, с. 94, 99, 231].

Функції управління освітою на території району здійснював культурно-соціальний відділ. В 1927 році цей відділ був розформований і замість нього введені посади інспекторів: народної освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення та праці.

Органами управління освітою в Україні проводилася робота із запровадженням загального обов'язкового початкового навчання та українізації школи. Так, на початку 1927–28 н. р. до початкових шкіл з українською мовою навчання було зараховано 94 % від загальної кількості українських дітей шкільного віку, а в наступному – 97,2 %. За цей період була сформована ієрархічна структура управління освітою: Народний Комісаріат Освіти, обласні та районні органи управління освітою, встановлено штати при відділі народної освіти: завідуючий відділом, секретар, завідуючий шкільним підвідділом, завідуючий дошкільним підвідділом, завідуючий позашкільним підвідділом, завідуючий статистичним підвідділом, завідуючий господарською частиною, діловод, реєстратор, друкарка, кур'єр. Управління діяльністю закладу освіти здійснювали директор, заступник директора школи з навчально-виховної роботи [2, с. 45].

Відбувалися суттєві зміни в політиці влади й Наркомосу щодо вчительства України. Їхня суть полягала в підготовці нових кадрів педагогічного персоналу в системі середніх та вищих педагогічних закладів, вищих 3-річних педагогічних курсів. Так, в 1920 році в Україні внаслідок заснування нових і перепрофілювання старих навчальних

закладів було засновано 20 педагогічних інститутів, 43 педшколи і близько сотні педкурсів. Цим самим частково компенсувалася гостра нестача вчителів у нововідкритих школах. А всього в Україні до початку 1921 року вже діяло 38 вузів, у яких навчалося 57 тис. студентів. Університети було розукрупнено, з виділенням так званих інститутів народної освіти (ІНО). Однак ліквідація університетської освіти, як показало життя, була невиправданим кроком [2, с. 32]. У 1927 р. Наркомос поставив завдання підготувати упродовж наступних п'яти років 34 тис. педагогів, у той час, як за попередні роки було підготовлено лише 10 тис. учителів. Завдяки успіхам у розвитку економіки країни дещо зміцнювалася матеріальна база загальноосвітніх шкіл (асигнування на їхнє утримання було збільшено вдвічі в порівнянні з попередніми періодами).

Наркомос УРСР здійснив також низку заходів, спрямованих на поліпшення керівництва системою народної освіти. За прикладом РРФСР в Україні було встановлено персональну відповідальність за організацію навчально-виховної роботи в школах усіх ступенів, налагоджено інспектування шкіл, головним завданням якого була перевірка й узагальнення передового досвіду навчально-виховної роботи, посилення контролю за школами, вузами, технікумами й роботою вчителів та професорсько-викладацького складу.

Для подальшого поліпшення керівництва школами Політбюро ЦК КП(б) України 6 лютого 1925 р. прийняло постанову «Про реорганізацію Наркомосу». Головні комітети (главки) Наркомосу були реорганізовані у відповідні управління. Колегії при гдавках ліквідовувалися і встановлювалася особиста відповідальність за роботу управління та його завідуючого. Губернські й окружні відділи народної освіти реорганізовувалися в інспектури. Функції, господарського обслуговування потреб освіти перейшли до місцевих Рад робітничих і селянських депутатів. Це дало можливість інспекторам зосередитися на питаннях підвищення навчально-виховної роботи в школах. При кожному управлінні створювалися методичні комітети, що підпорядковувалися центральному науково-методичному комітету при колегії Наркомосу УРСР. Методичні комітети організовувалися також і при місцевих інспектурах [10, с. 242].

Зі зміною соціально-економічного положення України більшовицька влада перебрала на себе безпосереднє керівництво освітніми установами, із часом усе більше посилювала своє керівництво трудовою школою. Своєю чергою Народний Комісаріат Освіти намагався регулювати зміст і форми соціального виховання. Але керувався він лише своїми «Порадниками соціального виховання», які почав він видавати, починаючи з 1921 р. Уже в 1924 р. Народний Комісаріат Освіти проголошує за універсальний, так званий комплексний метод, коли замість окремих дисциплін подається учням комплекс конкретних об'єктів і явищ, пов'язаних органічно відповідно до потреб життєвого вивчення конкретної теми, що включало: «екскурсії в природу, домашнє господарство, околицнє оточення, праця в майстерні, досліди, ігри тощо» [8, с. 685].

На основі комплексного методу видавалися комплексні навчальні програми для шкіл I ступеня (I–IV класи), які будувалися за схемою: природа-праця-суспільство. Навчальний матеріал подавався концентрично – від повсякденного життя учнів вдома до узагальнення в межах села, міста, району, губернії, республіки. У комплексних навчальних програмах для V–IX класів значно більше використовувався матеріал з окремих навчальних предметів, та все ж не було їхнього систематичного вивчення. Багатьох керівників шкіл і вчителів не задовольняли ці програми, тому вони намагалися проводити заняття за предметною системою навчання.

Згодом Народний Комісаріат Освіти пересвідчився в недосконалісті цього універсального методу, оскільки за цим методом учні погано засвоювали грамоту й не набували елементарних знань, тому універсальний метод був засуджений. Спроба запровадити так званий метод проєктів, як зазначав у своїй статті «Реконструкція країни й перебудова школи» М. Скрипник, фактично призвів до занепаду школи.

Для підвищення якості навчання за рішенням Народного Комісаріату Освіти на зміну цим методам впроваджувався бригадно-лабораторний метод. За цим методом учні об'єднувались у бригаду самостійно або за участі вчителя як консультанта у кількості 5–10 і більше осіб. У процесі роботи за лабораторно-бригадною методикою велика увага приділялася самостійній роботі учнів, виконанню практичних робіт, а згодом один з учнів від усієї бригади звітував вчителю. Проте ця зовні демократична форма навчання насправді приховувала можливість безвідповідального ставлення решти учнів, оскільки бригадиром обирався сильніший учень, а інші були пасивними спостерігачами. Під час запровадження лабораторно-бригадного методу зовсім не враховували особливостей навчальної дисципліни, змісту навчального матеріалу, не зважали на рівень підготовки самого педагога, його запроваджувалося в школах, не враховуючи, що там немає ні лабораторій, ні кабінетів, жодних приладів тощо [8, с. 685]. Водночас треба зауважити, що облік та оцінка роботи бригади здійснювалась у цілому, а не кожного члена зокрема. Як наслідок цього – учні не привчалися до відповідальності за виконання поставлених завдань, не приділялась увага індивідуальній роботі, знижувалася керівна роль вчителя. Пізніше, Постановою ЦК ВКП (б) від 5.XI. 1931 р. «Про початкову й середню школу» було ухвалено відмовитися від визнання будь-якого методу за універсальний, а рекомендовано застосувати різні методи навчання.

Поліпшенню роботи Наркомосу УРСР та його місцевих органів сприяли рішення IV Всеукраїнської наради з питань народної освіти, що відбулася в червні 1928 р. На нараді піддавалися критиці недоліки в керівництві школами, вузами й технікумами. Рішуче засуджувалися формальні кабінетні методи керівництва Державного методологічного комітету, що не забезпечував перебудови змісту й методів навчання в школах. Нарада визнала неприпустимим, що програми трудшкіл не відповідали вимогам соціалістичного будівництва, що школи не забезпечували підготовки учнів для вступу до вузів і для практичної діяльності. Нарада накреслила заходи в справі здійснення загального обов'язкового навчання в установлені урядом строки, поліпшення якості роботи шкіл.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, 20-і роки ХХ ст., на нашу думку, позначилися певним прогресом у реформуванні управління освітою в Україні за її основними напрямками (українізація, забезпечення загальної обов'язкової початкової освіти, учительськими кадрами, матеріально-технічного оснащення шкіл), та й недоліками. За цей період була започаткована структура управління освітою: Народний Комісаріат Освіти, обласні, міські та районні органи управління освітою. Відбувався також процес уніфікації освітньої системи РРФСР та УРСР, ідея якої була започаткована XI Всеукраїнським з'їздом Рад (травень 1929 р.) і прийнята II Всесоюзною партійною нарадою з питань освіти (квітень 1930 р.). Проте в цей період ще не був розроблений Статут загальноосвітнього навчального закладу, у якому зазначалися би права і функціональні обов'язки керівників шкіл: керівництво всією навчально-виховною роботою, комплектування шкіл учнями і

вчителями, здійснення контролю за роботою вчителів, виконання навчальних планів і програм, керівництво учнівськими організаціями, контроль за виконанням плану загального навчання, керівництво підвищенням кваліфікації вчителів, контроль за виконанням правил внутрішнього розпорядку в школі та ін.

Отже, реформування системи управління освітою в Україні у 20-х роках ХХ століття дає можливість виявити такі тенденції:

- на формування системи управління освітою значний вплив мали радикальні зміни суспільного, соціально-економічного й політичного характеру, що знайшли свій вияв у державно-управлінських рішеннях щодо діяльності навчальних закладів, які сприяли процесу становлення й розвитку системи освіти в Україні;
- органами управління освітою здійснювалася робота щодо впровадження в Україні Закону про загальну обов'язкову початкову освіту, українізацію навчальних закладів, відбувалися суттєві зміни в підготовці нових вчительських кадрів у системі педагогічної освіти;
- не всі нововведення цього періоду можна оцінити позитивно, оскільки цінність деяких педагогічних експериментів були поставлені під сумнів, зокрема позбавлення вищих навчальних закладів обов'язку проводити наукову роботу й готувати наукові кадри, оскільки цим займалися науково-дослідні установи;
- система управління освітою була на стадії формування, оскільки теорія внутрішнього шкільного керівництва й контролю не знайшла свого обґрунтування в наукових дослідженнях цього періоду, а підготовка керівних освітянських кадрів була на низькому рівні;
- ідеї щодо реформування школи набували подальшого ідеологічного й політичного забарвлення на основі класового підходу, добір керівних кадрів здійснювався не стільки за рівнем компетентності, скільки за приналежністю до партії;
- використання вітчизняного історичного досвіду в практичній площині реформування галузі освіти в сучасній Україні є підґрунтям для розроблення сучасних технологій системи державного управління освітою.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бойко, О.Д., 2002. *Історія України: посібник*, Київ: Академія, 656 с.
2. Дарманський, М.М., 1997. *Соціально-педагогічні основи управління освітою в регіоні*, Хмельницький: Поділля, 384 с.
3. *Державний архів Хмельницької області*, 1964. Путівник. За ред. Гарнаги І.В., Мещишина А.І., Фірштейн Ц.М., Львів: Каменяр, 304 с.
4. О внимательном отношении к коммунистам-работникам отделов народного образования. Циркуляр ЦК РКП(б). 9 сентября 1921 г., 1974. *Народное образование в СССР. Сборник документов 1917-1973 гг.*, Москва: Педагогика, с. 460
5. *О связи партийных организаций с органами народного образования. Циркуляр ЦК ВКП(б) от 4 ноября 1921 г.*, 1974. Народное образование в СССР. Сборник документов 1917-1973 г., Москва: Педагогика, с. 21
6. Постернак, С., 1920. *З історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917 – 1919 рр.*, Київ: Друкар, 127 с.

7. Ряппо Я.П., 1928. *Что дала Октябрьская революция в области просвещения на Украине*, Харьков: Книгоспілка, 121 с.
8. Сірополко, С., 2001. *Історія освіти в Україні*, Київ: Наукова думка, 912 с.
9. Суровий, А.Ф., 2013. Політика українізації в освіті Поділля у 1920-х роках. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки*. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори – 2006», Т.23: На пошану професора С.А. Копилова, 560 с.
10. Ясницький, Г.М., 1965. *Розвиток народної освіти на Україні (1921–1932 рр.)*, Київ: Київський університет, 256 с.

UKRAINIAN REFORM OF THE EDUCATION MANAGEMENT SYSTEM IN THE 20s OF THE 20th CENTURY

Hennadii Kovalchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior lecturer

Department of Pedagogy and Management of Educational Institutions
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9233-4128>
kovgena1@gmail.com

Mykhailo Huska,

Candidate of Physical Education and Sports Sciences,
Associate Professor

Department of Sports and Sports Games
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7068-5493>
huska.m@ukr.net

Abstract. In the article, the socio-political and pedagogical processes of reforming the education management in Ukraine in the '20s are described. The author substantiates the need to study the issue of education management over this period, development of theory and practice of school management based on the analysis of research and publications on the history of Ukrainian education and the management of educational institutions in the context of the history of pedagogy and education.

The peculiarities of the management process with the establishment of Soviet power on the territory of Ukraine were analyzed. They were accompanied by radical changes of social, socio-economic and political nature, which led to the respective changes in the educational space thereof. It was noted that the main attention of the People's Commissariat of Education and its local authorities was focused primarily on the elimination of child homelessness, as the period of the '20s is characterized by a spontaneous increase in the number of orphanages, which became a place to protect and provide for disadvantaged orphans, therefore, in these institutions, preference was given not so much to schooling as to social security and education. Later, comparing the dynamics of development of social education institutions, the article shows that with the process of rebuilding the economy and stabilizing the socio-

political situation in the country there was an increase in the network of schools and reduction of orphanages.

The article shows that since 1922 on the basis of the circular of the Central Committee of the RCP (b) "On the connection of party organizations with public education" (1921) and the system of measures of the People's Commissariat of the USSR made a number of organizational changes to improve methods of public education: constant connection of party organizations with departments of public education and political education, personal responsibility of leaders for the organization of educational work in schools of all levels, establishing inspections of schools, involving educators in active participation in socialist construction, strengthening control over schools and teachers. The activity of the education management bodies of Ukraine in carrying out the work on the introduction of general compulsory primary education and Ukrainianization of the school was observed. It was during this period, that a hierarchical structure of education management was formed. The People's Commissariat of Education, regional and district education management bodies, established staffs at the department of public education: head of department, secretary, head of school subdivision, head of preschool subdivision, head of extracurricular subdivision, head of economic part, clerk, registrar, printer, courier. The activities of the educational institution were managed by the director, deputy director of the school for educational work. Significant changes that took place in the policy of the government and the People's Commissariat for Teachers of Ukraine, the essence of which was to train new teaching staff in the system of secondary and higher pedagogical institutions, higher 3-year pedagogical courses. At the same time, the author emphasizes that in the late 20s of the 20th century, there was also a process of unification of the educational system of the RSFSR and the USSR. The article notes that the education management system of this period was in its infancy, as the theory of in-school leadership and control was not substantiated by research, and ideas for school reform acquired further ideological and political color which was based on the class approach. However, the use of native historical experience in practical terms of reforming the education sector in modern Ukraine is the basis for the development of modern technologies of public education management.

Keywords: education reforms; governance system; public education authorities; general education institution; People's Commissariat for Education; educational guidance; Ukrainian schools.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Boiko, O.D., 2002. *Istoriia Ukrainy: posibnyk* [History of Ukraine: a guide], Kyiv: Akademiia, 2002, 656 s.
2. Darmanskyi, M.M., 1997. *Sotsialno-pedahohichni osnovy upravlinnia osvitoiu v rehioni* [Socio-pedagogical bases of education management in the region], Khmelnytskyi: Podillia, 384 s.
3. *Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskoi oblasti*, 1964 [State Archives of Khmelnytsky Region, 1964, Putivnyk / Za red. Harnahy I.V., Meshchyshyna A.I., Firshtein Ts.M., Lviv: Kameniar, 304 s.

4. Vnimatelnom otnoshenii k kommunistam-rabotnikam otdelov narodnogo obrazovanija [About the attentive attitude to communists-workers of departments of public education]. Cirkuljar CK RKP(b). 9 sentjabrja 1921 g., 1974. *Narodnoe obrazovanie v SSSR. Sbornik dokumentov 1917–1973 gg.*, Moskva: Pedagogika, s.460.
5. *Svjazi partijnyh organizacij s organami narodnogo obrazovanija* [On the connection of party organizations with the bodies of public education]. Cirkuljar CK VKP(b) ot 4 nojabrja 1921g., 1974. *Narodnoe obrazovanie v SSSR. Sbornik dokumentov 1917–1973 g.*, Moskva: Pedagogika, s.21.
6. Posternak, S., 1920. *Iz istorii osvithnoho rukhu na Ukraini za chasy revoliutsii 1917 – 1919 rr.* [From the history of the educational movement in Ukraine during the revolution of 1917 – 1919], Kyiv.: Drukar, 127 s.
7. Rjappo, Ja.P., 1928. *Chto dala Oktjabrskaja revoljucija v oblasti prosveshhenija na Ukraine* [What gave the October Revolution in the field of education in Ukraine]. Harkov: Knigospilka, 121 s.
8. Siropolko S., 2001. *Istoriia osvity v Ukraini* [History of education in Ukraine], Kyiv: Naukova dumka, 912 s.
9. Surovyi, A.F., 2013. Polityka ukrainizatsii v osviti Podillia u 1920-kh rokakhm [The policy of Ukrainization in education in Podillya in the 1920s]. *Naukovi pratsi Kamianets-podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Istorychni nauky*, Kamianets-Podilskyi: PP "Medobory – 2006", T.23: Na poshanu profesora S.A. Kopylova, 560 s.
10. Iasnytskyi, H.M., 1965. *Rozvytok narodnoi osvity na Ukraini (1921–1932 rr.)* [Development of public education in Ukraine (1921–1932)], Kyiv: Kyivskiy universytet, 1965, 256 s.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-29-37-48>
УДК 37.018.54:78(477.43–21) «19»

Кузів Марія Василівна,

кандидат мистецтвознавства

старший викладач кафедри музичного мистецтва

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

м.Кам'янець-Подільський, Україна

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0001-9969-1937>

mariakuziv65@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. На першу чверть ХХ ст. припадає початок стрімкого розвитку Кам'янця-Подільського, до виявів якого належить активне зростання чисельності населення, зміни соціального складу останнього, підвищення загального рівня грамотності, інтенсивне формування економіки, промисловості та сфери освіти. У статті висвітлено навчальний процес освітніх закладів музичної освіти міста Кам'янця-Подільського першої половини ХХ століття, окреслено діяльність духовних і світських освітніх закладів як складників системи підготовки музичних фахівців. У матеріалах статті схарактеризовано структуру освітніх закладів, систему підготовки учнів.